

KÁLMÁN MIKSZÁTH

ČIERNE MESTO

MARENČIN PT

KÁLMÁN MIKSZÁTH

ČIERNE
MESTO

©

KAROL WLACHOVSKÝ

obálka
Fero Kyták

MARENČIN PT

*Preklad knihy podporil
Magyar Fordítóház Alapítvány, Budapešť-Balatonfüred*

*Vydanie knihy podporil dávno odmlčaný kritik Karol Padák,
alias pán Vrchovský (1941 – 2016)*

Kresba: Ivana Gibová

© Marenčin PT, spol. s r. o., 2018

Jelenia 6, 811 05 Bratislava

marencin@marencin.sk www.marencin.sk

Translation, notes and epilogue © Karol Wlachovský, 2018

Cover illustration © Fero Lipták, 2018

Cover and design © Katarína Marenčinová, 2018

758. publikácia, 1.vydanie

ISBN 978-80-569-0278-3 (viaz.)

ISBN 978-80-569-0279-0 (ePDF)

ISBN 978-80-569-0280-6 (ePub)

Vstupná poznámka

Románový dej sa plynule odvíja od prvých výstrelov na novo-ročnej poľovačke (1700) v levočskom a hrhovskom chotárnom pomedzí a čitateľ si vôbec nemusí uvedomiť, že autor striedavo rozpráva o vymyslených osobách a udalostiach vo fiktívnom rozmere diela a o skutočne žijúcich osobách a historických udalostiach v reálnom rozmere diela. Rozlíšenie týchto dvoch rovín románu nie je potrebné so zreteľom na hodnovernosť autorskej výpovede, ale je dôležité z hľadiska historického pozadia, ktoré je súčasťou územia Slovenska v dejinách Uhorského kráľovstva, hoci v centre autorovej pozornosti sú (pozvoľna pomadařčovaní a poslovenčovaní) Spišskí Nemci (Sasi) a ich spišské centrum Levoča. Vonkoncom nie je totiž náhodné, že vo svojej najpochmúrnejšej próze K. Mikszáth vysúva do popredia spomínané etnikum osídlené v Uhorsku, ale slovne nevypovedané poučenie adresuje väčšinouým Maďarom po krízových rokoch 1905/06 na začiatku 20. storočia pred prvou svetovou vojnou. Konceptuálny (pojmový) preklad si kladie za cieľ naznačiť zložitú skladbu a kompozíciu slovenskými jazykovými prostriedkami, ale kónatčné súvislosti v beletristickom štýle zostávajú značne zahalené. Tie sa do istej miery odhalia v nižšie uvedených poznámkach a vysvetlivkách. Historické antroponymá a ojkonymá dokumentujú overené koordináty. Poznámky a vysvetlivky sa nezmieňujú o mnohých fiktívnych menách a názvoch, lebo o nich by mohol niečo povedať iba sám autor. Napríklad v poznámkach chýbajú zmienky o románových hodnostároch Levoče, konkrétne o dvoch nebohých richtároch, lebo ide o fiktívne osoby. (Iba o treťom fiktívnom richtárovi Fabriciusovi možno povedať, že pochádza z levočského patricijského rodu.)

Autorov rozprávačský štýl miestami narušujú faktografické opisy každodenného života spišského obyvateľstva koncom 17. a na začiatku 18. storočia. Informácie (a zavše celé štylizácie bez uvedenia prameňa) autor preberá z preštudovaných historických publikácií. Zachovala sa predovšetkým dokumentácia

výpožičiek týchto prác spišského historika *Kálmána Demkóa*. Konkrétne ide o tieto publikácie: 1. *A szepesi jog (Zipser Willkühr)*, Budapest 1891; 2. *A szepesi százok ősi élete* (Prastarý život spišských Sasov), *Lőcse* (Levoča) 1896; 3. *Lőcse története* (Dejiny Levoče), *Kassa* (Košice) 1898. Ďalšia pramenná literatúra nie je uvedená v autorských poznámkach: *István Görgey: A Görgey nemzetség története* (Dejiny rodu Görgeyovcov), časopis *Századok* (Storočia), Atheneum 1904; *Albert Görgey: A Görgey nemzetség* (Rod Görgeyovcov), *Igló* (Spišská Nová Ves) 1909.

1. kapitola

O niektorých predošlých udalostiach a detailoch, ktoré treba nevyhnutne poznať

Pavel Görgej v tóköliovských časoch¹ bol vychýreným podžupanom Spišskej stolice. Vtedy svet bol zlý, neistý. V pondelok pán bol ešte labanc,² v stredu už rozkazoval kuruc.³ Ľudia museli tancovať medzi vajcami, ale po chybných krokoch praskali hlavy. Pravda je však taká, že vtedy ľudské hlavy boli lacnejšie než vajcia.

To nič, zato predsa len je moc a pôsobí na človeka ako morfium, zakaždým si jej žiada viac a viac. Napokon, moc bola nepohodlná iba smerom nahor, smerom nadol je vždy pohodlná.

Pavel Görgej⁴ bol celkom zámožný pán, jeho rod na Spiši mal náležitú autoritu, ale tá už predsa len nebola taká, aká bývala za nebohých Árpádovcov,⁵ nech im Boh dá večný pokoj, keď na ich krajinu raz už vymeral večný nepokoj.

Čas teda plynie, uplýva a Görgejovci sa zošmykli trochu nižšie... Ich prvého predka Arnolda⁶ a jeho synov ešte ctila hodnosť saských grófov a boli to najväčší oligarchovia v priľahlých poľských končinách. Spomínaný Arnold prilákal Sasov do neobývaného Spiša, pravda, iným spôsobom, než legendárny Potkaniar z Hammelnu⁷ lákal Sasov do Sedmohradska. Títo boli múdri a píšala by ich nebola očarila, lebo chceli sluby a výsady, ktoré aj dostali. Navyše kráľ, jeho veličenstvo Belo IV., mu daroval aj trochu pôdy, kúsok zeme medzi Dunajcom a hodvábnymi spenenými vodami Popradu, lebo Arpádovci boli gavalierski králi, pôdu nemerali v katastrálnych jutrách,⁸ ale od jednej rieky po druhú. Obdobne aj Arnoldovi synovia boli veľkorysí ľudia, osobitne gróf Jordán.⁹ Kráľ Ladislav IV. im aj daroval obec Hrhov.¹⁰ Stadiaľ vzal svoje rodové meno.¹¹

Vlastnili rozsiahle územné celky a na Spiši udávali tón. Z ich radov vyšiel zástup grófov, kráľovských a dvorných úradníkov,¹² neskôr cez dlhé pokolenia sedeli v kresle hlavného župana

stolice. Ale iba Boh vie, ako sa vtedy otáčala zem (vari na hrote meča), no dosť na tom, že pozvoľna schudobneli a zaradom ich zatienuli nové dynastické rody. Prišiel mocný Čák,¹³ prišli Zápoľskovci,¹⁴ Turzovci¹⁵ a v čase udalostí Čákovci,¹⁶ ktorí ich zastierali a uberali im čoraz viac zo slávy a autority. Hoci Dunajec a Poprad aj naďalej tiekli tam kde predtým, zeme medzi riekami im už nepatrili, a to, čo zo zeme tu aj tam ešte zostalo, nestálo za veľa a akoby bol ostareľ aj rod, už z neho nevychádzali vodcovia a štátnici, nanajvýš iba bežní podžupaní a hlavní slúžni, hoci stosedemročná kežmarská cigánka veštila pánu Michalovi Görgejovi, že jeho rod je ešte vždy taký zdravý, aký bol predtým, ibaže nateraz zimuje a odpočíva, a táto zima potrvá dvesto rokov a po dvesto rokoch opäť z neho vypučí vetva, ktorá prevýši všetky rody sedemdesiatich siedmich krajín.

Náš hrdina, Pavel Görgej, patril už len medzi takzvaných zámožnejších zemanov, príbuzenské vzťahy pestoval s Berzeviciovcami,¹⁷ Jékelfalušiovcami,¹⁸ Mariášiovcami¹⁹ a Darvašiovcami,²⁰ jeho sestra Katarína sa vydala za jedného Darvaša do Oždian v Gemeri. Najmä preto spomínam spoločenské vzťahy,²¹ a nie dve či tritisíc jutár zeme, ktoré náležali k hrhovskej kúrii s hradným cimburím, lebo meradlom toho, kto aký je pán, bola vplyvná známosť, a majetok bol až na druhom mieste. V danom čase veľký majetok sa mohol rovnako ľahko nadobudnúť vplyvnými známosťami, ako v tom čase (keď toto píšem) vplyvné známosťi možno získať veľkým majetkom. Veľkí páni s búrlivou krvou, takí Balašovci²² a Čákovci, raz vlastnia niečo, inokedy nemajú nič, raz hop, inokedy zase trop, zavše nahonobia aj päť či šesť hradov, ale zavše nemajú nič okrem šiat na sebe a v nich sa skrývajú v temných lesoch, v hájovniach a v trstí, kde hľadajú útočisko, lebo na tom si vôbec nezakladajú, taká malá hra nimi ani nepohne. Kráľ zaberá a potom zase vracia, lebo známosť platí; ak daktorý člen rodiny dačo vyparati, medzitým sa druhý alebo tretí člen rodiny určite obtiera o kráľovské rúcho a pozvoľna sa napraví všetko.

Nie je teda vôbec čudné, že Görgejovci strácali majetok, radšej by neboli vlastnili nič, ale háčik je v tom, že sa vyradili z radu veľkých dynastických rodín. Neoplatí sa pipláť, prečo a ako sa to stalo. Vtedy na vyznačenie stačilo naplniť heslo: „Dobre sa biť a dobre ženiť.“ Zrejme sa teda ženili zle, lebo letopisy dosvedčujú, že sa dobre bili. Ale aj v iných veciach sa na nich lepila smola:

v časoch Jána Zápoľského²³ a Ferdinanda Habsburského²⁴ si zle zvolili kráľa a nakoniec aj Boha, keď si uctili Lutherovo učenie.²⁵

Zo všetkých Görgejovcov Pavel zdedil po predkoch predsa len najviac, síce neveľa majetku, zato sa mu zachovala celá pýcha rodu. Bola to postava mohutného, zavalitého vzrastu, z jej sivých pichľavých očí sálal chlad, akoby sa mu pod hustým obočím pohybovali dve ľadové gulky. Tvár špatili hrozivo vypúlené oči, ale keď rečnil na stoličnom zhromaždení, vyžarovala z nej genialita a zdala sa pekná. Pod nosom mu vyrastali huňaté fúzy, ale už nevystačili na bradu, tvorili ju už iba riedke ryšavé pradienka; veľmi vypuklé a zbrázdnené čelo pripúšťalo predvídať násťročnosť, krutosť. Pery boli zväčša úzko zovreté, úsmev nimi nepošklbával, veľmi často sa chveli iba od hnevu. Akoby táto tvár bola časť krajiny, na ktorú nikdy nesvietilo slnko, chýba jej jas, je temná a chladná a zavše ju osvetľujú iba blesky.

Mal takú veľkú hlavu, že slávny levočský klobučník pán Ján Kammleitner na ňu musel osobitne zhotovovať kloúbky; v tej veľkej hlave však bol aj rozum. Hýbal so slávnou stolicou, ako sa mu zachcelo. Hoci mal iba štyridsaťdva rokov, zvolili ho už po tretí raz za podžupana, zakaždým jednomyselne. Veľmi si na tom zakladal, lebo po každej voľbe sa vytasil týmto odvážnym vyhlásením:

– Urodzení rodáci! Ak čo len jeden je medzi vami, kto ma nechce za podžupana, nech sa prihlási, a ja neprijmem úrad, stojím tu, ináč nemôžem konať, nech Boh je mi na pomoci!

Pravdaže, spravidla zavládlo hrobové ticho. Čo by sa boli ozývali šľachetní rodáci, hoci každý z nich by bol rád videl, ako jeho sused vyskakuje proti nemu. Ale pokladali to za skok smrti. Sám Pavel Görgej bol napospol presvedčený o svojej popularite, rovnako zmýšľali aj podaktorí jednotlivci a v hĺbke svojej duše uvažovali takto: „Ja ho síce nepotrebujem, ale ostatní ho majú radi, bol by som blázon, aby ma odpravili.“

Popularita! Podivná malá šepleta. Jediná, ktorej zdanie má rovnakú cenu ako skutočnosť. Ba možnože aj vyššiu, lebo ak si myslia o človeku, že je populárny, vo verejnom živote môže dosiahnuť veľa, hoci v zásade ho aj nenávidia. Avšak nič nedosiahne, hoci ho majú radi, ak nebadáť, že ho majú radi. Skutočné fakty sú zaiste pevné žulové balvany, ale jednako zdanie prinieslo najväčšie kariéry. Čo je pravda, to je pravda, ani pes nemá rád pána Pavla Görgeja, ale vyznačenie „uctievaný s láskou“

prischlo na jeho osobu tak, že z nej sa to nikto neodvážil zoškra-
bať. Považovali ho za krutého, povýšeneckého a naostatok aj
lenivého človeka. Lenže časť týchto nedostatočných vlastností
v podstate bola takisto len zdaním. Jeho krutosť a tyrania boli
vcelku iba dôsledkom jeho výbušnej povahy. Vtedy bol priam
rabiátny, ale keď ochladne, spravidla vstúpi do seba a oľutuje, čo
vykonal, a zavše to aj napraví.

V Levoči na zhromaždení raz ochorel, povrávali, že dostal zim-
nicu, a jeho felčiar, pán vedátor Andrej Plasník, jednoducho doňho
pchal chinín, ale zima ním besne lomcovala, nijaký prostriedok
nepomohol; celé dni ležal vo svojom stoličnom byte, vyslal svojho
husára do Hrhova, aby mu gazdiná Marjáková poslala flanelovú
spodnú košeľu. Husár mu ju aj doniesol, ale keď si ju obliekal,
zbadal, že gazdiná neprišla horný gombík, čo ho náramne napa-
jedilo, vyskočil z postele, nahodil na seba šaty, vybehol, vysadol
na husárovho koňa, ktorý vonku prešlapoval, a odcválal.

– Kamže, kam? – kričali naňho prekvapení stoliční páni.

– Pre lásku božiu, čo robí milostivý pán? – vystrašene zvolal
prichádzajúci felčiar.

– Na chvíľu si musím odskočiť domov, – odpovedal chrapľá-
vým hlasom a oči mu iskrili, – vyobšívaj gazdinú.

Pol hodiny cváľal po starej kľukatej hradskej do Hrhova, zatiaľ
sa mu vyparila zlosť a tesne pred Hrhovom sa pekne potichu
otočil a vo veľkom vzrušení mu pominula aj zimnica.

V tomto ohľade sa poznal dokonale tak, že kladu, dereš a ostat-
né správne náčinie zamkýnal do komory a po každom použití
niektorý kraviarik musel vyniesť kľúč a priviazať motúzom na
vysoký konár jedného z topoľov vo dvore. Keď pán podžupan
opäť potreboval kľúč, vzal svoju pušku a strieľal naň dovtedy,
kým nespadol. Takto sa trochu rozptýlil a zavše trvalo aj celú
hodinu, kým trafil, lebo ruka sa mu triasla od zlosti, a spravidla
utrafil až vtedy, keď sa upokojil, a tak pokojnejšie, chladnokrv-
nejšie pristúpil k prípadu a trestu previnilca a poväčšine sa sám
zavaroval pred pochabo vyhlásenými rozsudkami.

Nepochybne sa usiloval o spravodlivosť, takže nebol zlý člo-
vek. Nie, nie, Görgej mal iba kyslú povahu, strpčovali ho údery
osudu. Darmo bol rozumom stolice, keď nevedel tri veci.

Nevedel zabúdať, nevedel jesť a nevedel spať. Pritom – čo by
nebol dal za dobrý, naozaj hlboký spánok! V okolí kaštiela, ako
aj susedným sedliakom, vyhubil celé rody kohútov a kázal vyňať

dvadsaťpäť palíc kraviarovi, ktorý vytruboval na úsvite. Neradno ho bolo vyrušiť najmä v popoludňajšom driemaní. Na to doplatilo mnoho ľudí. Lebo popoludňajší spánok je sladký. Nočný je od Boha, ale ten popoludňajší človek uchmatne od stolice, ak je stoličným úradníkom. Preto je drahší.

Pod jeho oblokom každý živý tvor musel chodiť po prstoch, a keď vstal od obeda, čo dal na vedomie výstrel z mažiara na bašte, v neďalekom mlyne museli prestať mlieť, lebo klepot mlyna by rušil pána podžupana. Všetci sa mali na pozore, aby nebol hluk: studňa nesmela škripotať, reťaz nerinkotala, mažiare nemohli drviť, lebo milostpán drieme. Zakázané bolo spievať a nahlas rozprávať. Starý záhradník Michal Apró sa držal svojho malého rozumu ešte aj vtedy, keď z nejakého neodkladného dôvodu musel prejsť popod obloky: vyzul si podkované čižmy z hovädzej kože, v zime si natiahol kapce, v lete zase bosý prešiel nebezpečné územie.

Prihodilo sa, že cez prázdniny vnuk raz navštívil Apróovcov. Starí rodičia mali radosť z chlapca, ktorý už vstupoval do panského stavu, lebo otec, kežmarský medovníkár, fyzicky menej zdatného chlapca dal učiť za kňaza. Chudáci starostliví starí rodičia by ho kúpali v mlieku a masle, jednodaj sa zvrátili okolo neho, ofúkli mu ešte aj miesto, kde ho usadili, a hľa, čo sa nestalo, hoci ho nechali osamote možno iba na minútu či dve. (Ach božemôj, či tie deti zakaždým nevymyslia, čo sa nesmie robiť.) Šarvanec niekde na skrini zazrel harmoniku, vzal ju, vyšiel s ňou do tieňa na dvor, sadol si pod lipu práve pod oblokom podžupanovej spálne a veselo spustil starú zádumčivú pieseň:

*Budín, Budín, či raz niekto uverí,
za teba tieklo veľa uhorskej krvi.*²⁶

Netrvalo to viac ako minútu, len do chvíle, kým ľudia na dvore ho nepobehli upozorniť. Pani Apróová (bola to už šuchtavá žienka) bezmála letela, že naškrobené čisté sukne jej len tak šušťali, a vytrhla harmoniku chlapcovi z ruky:

– Ticho, ty nešťastník! Zaraz sa stadiaľ pakuj!

Strhla ho so sebou, láskavo starostlivo zaclonila chlapca svojou zásterou, viedla ho cez pichliače a bodľačie, lebo už bolo počuť, že sa otvára oblok (jaj bože, môj stvoriteľ!) zahrmel ostrý, rozkazovačný hlas:

– No, čo je?

Odpoved neprichádzala. Görgej počul iba čoraz vzdialenejší suchot v kriačínách.

Celkom bez seba vybehol s očami podliatymi krvou na dvor, z ktorého pán Apró počas svojho dlhého záhradníčenia vyčaril rozprávkovú záhradu. Pomedzi velikánske stromy vysadil nádherné kríky a zo skvostných kvetov vytvoril úhľadný erb Spišskej stolice, ktorý zostavil z erbu Turzovcov, Berezeviciovcov a Draveckovcov,²⁷ ale jednorožca vybral z erbu Korotnokyovcov.²⁸ Po nedeliach sediaci z ďalekých končín prichádzajú obdivovať tento zázrak, lebo ho neprpisujú umeniu záhradníka Apróa, ale matičke zemi, ktorá sama osebe v kvetinových farbách vyhnala erb Spišskej stolice na znamenie toho, že teraz čaká kráľovský údel na Spišiakov.

(Mali sme k tomu blízko, ale už je s tým koniec, pán Tököli spolu s manželkou sa skrýva niekde na ďalekom východe.²⁹)

Sluhovia práve z krhiel polievali sadenice spišského erbu, keď sa na verande objavil Pavel Görgej.

– Privedte sem toho harmonikára, – zručol. – Zožeňte mi ho živého alebo mŕtveho, ale razom.

Od zlosti škripal zubami. Boli odporne žlté, lebo aj on patril medzi „pokrokárov“. (V tom čase „pokrokári“ boli tí, ktorí sa od Turkov naučili a osvojili si mužské rozkoše z fajčenia.)

Sluhovia meravo hľadeli jeden na druhého, starý Apró zbledol ako stena a Marjáková sa zase usilovne pustila do čistenia oplátkového pekáča nejakým bielym práškom.

– Kto to bol? – Görgej sa neprívetivo spýtal dunivým hlasom.

Neodpovedal nikto, hoci to všetci vedeli, ale čelad mala rada Apróovcov, a tak neprehovorila.

– Vy ste ho museli vidieť, Marjáková.

– Nevidela som, – smelo odpovedala Marjáková, – nech sa na mieste zhrbím. (Ale mala tolko rozumu, aby pritom prsty vystrela.)

– No, pekne si ma šanujete, – pajedil sa Görgej. – Ani jeden z vás to nevie?

Opäť žiadna odpoveď.

– Ani ty to nevieš, Preston?

Tak sa volal jeho osobný služobník.³⁰

– Nevie, urodzený pán podžupan.

– Ani ty, Matej?

Tak sa zasa volal jeho parádny kočiš.

– Ani ja, – zachrčal zajakavým hlasom.

Teda dobre, veľmi dobre, synáčikovia, ste veľmi dobré deti – a v zimomravom úškľabku (najkrutejší bol vtedy, keď sa vlúдне tváril) vyceril zuby, ale ak mi do polhodiny neprivediete sem toho harmonikára, dám vás vyšľahať. Skončil som.³¹

A s tým sa pobral do kaštiela a hrozne bručal; bolo počuť ako plieska dvermi a kope do psov, ktoré sa motali alebo vylihovali v izbách. Ich kvílivé zavýjanie sa vonku desivo ozývalo.

Na celý dvor teda zaľahol smútok, služobníctvo sa pošepky radilo, čo robiť, či vydať študenta, alebo nie, babka Apróová zalamovala rukami, že tento deň neprežije, a radšej skočí do studne, než by mali potrestať jej vnuka. (Božemôj, božemôj, čo by na to povedala moja chudera dcéra?) Aj dedko Apró stratil hlavu, keď počul bedákať svoju starkú, vbehol do svojej izby, avšak tam nehľadal svoju hlavu, ale ruženec, a ako dobrý katolík začal mrmotať modlitbu, hádam pomôže, iba Marjáková si založila ruky vbok.

– Ja teda kvôli nejakému pohanovi nedovolím ublížiť tomu úbohému chudému chlapcovi! Neboj sa, synak môj, beriem ťa pod ochranu. (Pohladila hlavu školáka, ktorý stál vedľa nej a triasol sa.) Choď do kuchyne a ja ju potom zamknem. Tam sa nedostane ani belzebub, kým budem preč a neurobím poriadok. Ty len choď dnu a sed' si tam pokojne, kým sa búrka neutíši. V rúre nájdeš tvarožník a husacie stehno. Ja teraz už teda idem a kľúč vezmem so sebou. A vy, pani Apróová, rozvahu a hore hlavu!

Marjáková si to potom švihla cez záhradu a stade dvermi priamo na mlat, kde cigáni vyrábali války. Najstaršie cigánča bol Peťo, dospievajúci výrastok vysoký ako šibenica. Marjáková si ho teraz vyhľadla a prehovorila dobrým slovom, aby pred podžupanom vzal na seba priestupok s harmonikou. Po dlhých priesťahoch súhlasil za mesačné prasiatko a dva bochníky bieleho chleba a nechal sa odvieť do panského dvora.

Vo dvore postávajúca čelaď a Apróovci zaraz pochopili Marjákovu fortieľ (tá teda nemala iba dlhé vlasy, ale aj rozum), veľmi priateľsky privítali záchrancu Peťa, všelijako ho povzbudzovali, duševne posilňovali a podnecovali, aby predstúpil pred pána, strašil ho iba pokrytecký Preston a šepkal mu do ucha: „Cigánik, nechcel by som byť v tvojej koži.“

Zdalo sa, že v nej sa necíti dosť dobre ani on sám, a niektoré náznaky naznačovali, že by chcel utiecť, ale Marjáková ho krčovitě držala za golier, rozčapila dvere do pracovne a s veľkým rozmachom ho priam sotila dnu.

– Tu je previnilec, urodzený pane, – nadšene zvolala.

Podžupan vylihoval natiahnutý na pohovke s medveďou kožušinou, ticho si poťahoval z čibuka a lenivo, unavene zdvihol oči.

– Aha! – povedal ľahostajne, znudene a zívom. – Pekne si hral na harmonike, Peťuško! Marjáková, dajte mu rýnsku zlatku³² a štyri šingy³³ súkna.

Mohli by sme uviesť aj ďalšie obdobné príklady na dôkaz toho, že ťažko je byť na čistom s Pavlom Görgejom. Sám bol stelesnená nevypočítateľnosť. Ale mohol vykonať čokoľvek, nemali mu to za zlé. Na jeho ceste samopašilo nejaké podivné šťastie a pred výčiny mu rozostavilo také pochabé zrkadlá, že sa v nich javili bezmála rozkošné. Iného človeka ľudia by už boli dávno skolili, jeho obraňovali. Nechajte ho na pokoji, chudáka. Toho človeka treba vedieť pochopiť. Tú jeho veľkú dušu. Stále sa sužuje za manželkou. Smúti, a vtedy nehodno odsudzovať človeka. Je podráždený, zatrpknutý, krutý, ale práve to je dôkaz, že má dobré srdce.

Ľudia však šeptali aj dačo iné (nech sa vypočuje aj druhá strana³⁴), že čas mu zo srdca už odviaľ smútok, ponechal zlé vlastnosti, a že nie je taký odmeraný asketik, ako sa ukazuje pred svetom, a keď plášť večera zakryje hrhovský kaštieľ, zavše vidieť na stenách pohyblivé tieň a počuť šuchot sukni na opustených chodbách...

Kto lepšie poznal Pavla Görgeja, tomu neveril, nie je to taký človek, ale tí, ktorí lepšie poznali hrhovské sedliacke mladuchy ako Pavla Görgeya, nepochybovali o tom, lebo krása a koketnosť potom široko-ďaleko preslávila hrhovské nevesty a chlapi zväčša zaiste zle pochodili v potýčkach „kežmarského kráľa“.

V úzkom kruhu puritánsky morálnej gergejovskej rodiny rozchyrované pletky o takom *divochovi* vyvolávali primerané rozhorčenie, iba Ján Görgej, Pavlov oveľa starší brat so zmyslom pre dobrý humor, odrážal klebety žartom:

– Ja tomu síce neverím, ale ak to aj robí, nie je to hriech. Uplynulo desať rokov odvtedy, čo zomrela nebohá Karolína. Nie je predsa z dreva, a keby bol aj z neho, nestojí ako drevený kríž

nad hrobom. Napokon, po desiatich rokoch sa aj ten vyvalí. A koniec koncov, čo koho do toho? Človek rozmnožuje svojich poddaných tak, ako vie.

Za túto repliku Mária Jánokiová³⁵ potom uštedrila manželovi Jánovi Görgejovi poriadny buchát, ale tým sa švagrova vec vymazala nielen z jeho čiernej tabule, ale aj ostatných príbuzných, lebo starší Ján Görgej bol rečníkom³⁶ rodiny a hoci nebol ani zďaleka taký nadaný ako jeho mladší brat Pavel, bol to dobrý vlastenec, veľký kuruc a čistý charakter ako čerstvo napadaný sneh.

Tak teda Pavel Görgej bol vdovec už desať rokov a odvtedy sa z neho stal aj *divoch*. Tak ho prezývali v rodine. Navyše starší brat Ján mu zvyčajne hovorieval: „Braček môj, vyskočil si z görgejovského erbu.“³⁷

Predtým to bol pokojný, láskavý človek veselej mysle, ale smrť manželky mu roztrieštla nervy. Povráva sa, že v hĺbke duše ešte aj teraz sa mu skrýva dobro a cit, ale po manželkinej smrti sa na ne usadila hrubá vrstva trpkosti, ktorú vie len zriedkakedy preraziť. Vtedy sa stal nervóznym, náladovým, tyranským divochom; skrátka, vtedy ho za to ohovárali, a teraz ho zasa začínajú ohovárať, prečo nie je aj naďalej divochom. Vari nie je ten svet pochabý?

Pokiaľ ide o nebohú pani, právom ju oplakávali. „Kladieme do zeme ozajstnú perlu,“ týmito slovami začal odobierku velebný pán Samuel Podolinci, ktorý sa pri pohrebe rozplakal, hoci by teda mal dôvod trebárs aj hromžiť.

Karolína Jekelfalušiová už ako dievča mala široko-ďaleko povesť krásavice a čo potom ešte ako nevesta! V Porubskej kronike³⁸ sa dočítame, že ako sedemnásťročná mala už deväťdesiatšesť pytačov a povýšenecký otec Juraj Jekelfaluši ju za nič na svete nechcel dať za ženu Krištofovi Mariášimu (hoci tento driečny zámožný fešák lahodil nielen jemu, ale aj slečinke), pokým nebude mať okruhlych sto pytačov. Krištof Mariáši sa teda chytil svojho rozumu a rafinovane nahovoril niekoľkých svojich dobrých priateľov, aby len tak naoko požiadali dievča o ruku, nech má starý pán po vôli. Takto kvôli dobrému vtipu zašiel tam aj Pavel Görgej s veľkou hlavou a pozrime, čo z toho vzišlo: obaja sa zamilovali na smrť, na Mariášiho meno sa zabudlo (všetky ženy sú také), bol z toho sobáš a bodka. Sám Imre Tököli otvoril svadobný tanec s pôvabnou nevestou, ktorá ho svojou krásou opantala tak, že raz či dva razy ju aj objal, čo mu ženích navidomoči zazlieval.

– Ejha, no čože? Prečo žundreš, Görgej? – povedalo knieža na slávnostnej hostine s úsmevom. – Je viac moja ako tvoja. Ak som *kráľ Horného Uhorska*³⁹ (ten titul mu v tom čase prepožičal sultán), čia je potom *hornouhorská kráľovná*?

Slovo malo žartovný charakter, ale mohlo mať aj vážne jadro. Počas medových týždňov Tököli si raz či dva razy odskočil do Hrhova. Prišiel inkognito v sprievode jazdca ako obyčajný rytier. Görgeja to zarazilo a keď raz zavítal s delegáciou do Kežmarku a Tököli zaliečavo odkazoval jeho manželke, že v nasledujúcich dňoch zájde do Hrhova na dobrú večeru, Görgej sa začervenal a neprívetivo odpovedal:

– Po tieto dni nebudeme doma.

Tököli zvrátil čelo. Mikuláš Berzevici s nezakryvanou dobromyseľnosťou potiahol Görgeja za dolomán a utišoval ho polohlasom:

– Pre lásku božiu,⁴⁰ dajte si pozor na hlavu.

Nato sa mladomanžel ohnal pyšným, odmietavým posunkom:

– Moja hlava patrí jeho veličenstvu, na ňu nech dá pozor jeho veličenstvo, ale manželka patrí mne a na ňu dávam pozor ja.

Odpoveď sa zapáčila Tökölimu a zasmial sa:

– Keď už nechceš byť mojím domácim pánom, buď aspoň mojím hosťom.

A zadržal ho na obed, čo v očiach pánov poslancov nebola malá pocta. Odvtedy však Tököli viac nešiel do Hrhova. Vari preto, lebo sa urazil? Možno iba preto, lebo na to už nemal čas.

Sľnečné lúče, ktoré mu nateraz najžiarivejšie vyznačovali cestu, zakrátko vyhasli. Neboli predsa dobré. Nesvietili naňho z neba, ale zo sultánových očí. A sultán zavše sklopil viečka, kedy nemal, alebo sa mu v očiach zjavil tieň hnevu. Skrátka, slávne boje sa skončili.⁴¹ Tököli sa stal tichým človekom a dakde v Turecku rozjíma nad svojimi spomienkami. Doma sa všetko vrátilo do starých a zlých koľají. Nadišlo zopár nudných a smutných rokov. Iba v görgejovskej kúrii zavládlo pokojné blaho. Z Karolíny sa stala pôvabná mladucha na zjedenie. Pavel Görgej si už k dokonalému raju nepotreboval nič dožičiť. Zo srdca sa mu vytratila aj žiarlivosť, ktorá ho spočiatku veľmi sužovala. Kto by uniesol jeho Karolínu? Kto by sa odvážil, keď sa neodvážil ani Tököli?

Hoci vtedy sa po ňu už vydal na cestu ešte väčší pán než Tököli: smrť. Krásna Karolína Görgejová zavrela oči navždy, keď

roku 1689 dala život dievčatku, ale pred skonom si ešte slabým, zamieravým hlasom vyžiadala novonarodené nemluvniatko a požiadala, aby jej pri krste dali meno Rozáľa.

Zúfalstvo Pavla Gorgeja prekonalo každú predstavu. Vrieskal, trhal si šaty, chcel sa biť, hrýzť ako šelma. O jeho správaní na pohrebe sa viedli reči dlhé roky. Keď sa objavil kňaz, velebný pán Samuel Podolinci, aby vykonal smútočný obrad, opanoval ho nezadržateľný hnev.

– Kto je ten človek? – zručol. – Čo tu chce. Nedovolím mu vziať Karolínu! Nie, nie! Nech sa stadiaľ prace!

– Preboha, švagor, maj rozum, – upokojoval ho Darvaš. – Nehanbiš sa takto zaobchádzať so služobníkom božím?

– Čože? Služobník boží? Práve sa trochu musím vyrovnat s tvojím pánom. Nepusťte ho! – nepričtetne ručal ako v záchvate. Potrebujem predsa dostať do rúk práve jeho sluhu, keď už nemôžem dostať do rúk toho, kto mi vzal moju drahú dušinku. Tak to je teda tvoj sluha, ty urputný Boh, a ruky hrozivo vztýčil k nebu. No dobre. Poďme, hajdúsi, Preston, Slimička, zaraz mu vytnite dvadsaťštyri palíc (vtedy Pavel Gorgey bol ešte iba hlavný slúžny).

Smútočné zhromaždenie zdúpnelo, pri výronoch hrozných slov vlasy vstávali dupkom. Kňaz pokojne hľadel naňho: „Odpusť mu, pane, je to výkrik jeho bolesti.“ Príbuzní sa hanbili, ale nemohli ho uchlácholiť, aby sa mohli konať smútočné obrady, napokon úbohého Pavla uchopili traja siláci: Ján Gorgej, Krištof Jekelfaluši a Dávid Horánsky, a sotva si s ním dali rady, zatvorili ho do pivnice a pochovali nebohú stokrásku tak, že jej manžel pri tom ani nebol.

2. kapitola

Podozrenie

Najmenšie detaily skutočnosti nepochybne prezrádzajú obozretnú silu prozreteľnosti, aj tentoraz si počínala tak, aby sa Márii Görgejovej, dievčenským menom Jánokiovej, v tom istom čase narodila dcérka, dali jej meno Barbora a teraz mala šesť týždňov. Statočná žena mala dosť mlieka, a tak sa rozhodla, že vezme k sebe aj to druhé bábätko a bude ho dojčiť. Nemožno ho tu predsa nechať bez matky a zveriť čeladi. Vtedajší ľudia boli ešte nevedomí a neverili, že v panskej ratolesti modrá krv môže vzniknúť z bieleho mlieka sedliackej dojky. A keď sa potom už mohla trochu pohovárať so švagrom Pavlom, dohodli sa na tom a ratolesť sa dostala do kaštiela v Toporci.

Zádumčivý otec, ktorý akoby bol celé týždne zbavený zmyslov a ktorého Marjánková jednoducho strašila, že dievčatko sotva bude mať dostatočnú výživu, ešte nestihol ani navštíviť dcérenku, keď zrazu prišla správa, že bratova dcérka Barborka umrela. Bolo to neskoré dieťa, taký poškrabok (deti Jána Görgeja už odrástli), a smrť dieťaťa veľmi nezarmútila príbuzenstvo. Také dieťa predsa ešte nie je nikým. Je cudzie, neznáme. Odíde tak, akoby tu ani nebolo. Príbuzní veľa neokolkovali, a keďže bola zima so snehovými fujavicami, vzhľadom na zlé cesty sa veľmi ani nepoberali na pohreb. Rodičia odprevadili malú nebožku do rodinnej krypty celkom ticho, ale zrejme s hlbokým bolesťou. Naozaj sa nestalo nič zvláštne, ale keď potom okolo Turíc pán Pavel zavítal do Toporca (zázrak: dieťa sa už vedelo aj smiať), nadobudol tam veľa rozmanitých dojmov. Na nevyvinutej tváričke hľadal črty milovanej Karolíny, ale nenašiel. Z toho hladiska celé hodiny pozoroval dievčatko. Dieťa bolo pekné a milé, ale nie podľa jeho očakávania. Ach, veruže nie. V jej očkách zavše svitol akýsi záblesk lanieho pohľadu Karolíny, ale zakrátko aj vyhasol, možno sa mu to len zazdalo. Drobček bol buclatý, ako maľujú anjelikov v katolíckych kostoloch, okolo pier ústociek sa jej pohrávali malí

bôžikovia lásky,¹ a keď zazrela Pavlovho brata Jána, začala mi-
hotať rúčkami, akoby vzpínala krídla. Pýtala sa k nemu, a keď ju
švagriná jednako len položila do otcovho náručia, rozplačkala
sa, bála sa ho. Kde sa tu teda berie detský pud? Opanoval hu
čudný nepokoj, sotva ho vedel pomenovať. V hlave mu zunelo,
myšlienky mu poletovali sem aj tam ako vrany v hmle. Zvraštil
obočie, keď brat Ján jojčiace dieťa vybral z kolísky a začal ho
hojdať a utišovať všelijakými detskými slovami, pokým v ňom
nevyvolal slnečný úsmev. Podivné, že so šedinami vo vlasoch sa
nezahanbil pred mladými právnickými praktikantmi,² ktorí sa
mu zrejme smejú za chrbtom: „Pozrime ho, podžupan sa zbláz-
nil, dal sa na pestúnku.“

A keby to dieťa ešte bolo jeho, Pavel ďalej odvíjal farebné plát-
no svojej predstavivosti, akoby spriadal výčitky praktikantov,
ale túto myšlienku si osvojil tak, že všetky záblesky jeho rozlep-
tanej mysle poletovali okolo neho ako neodbytné muchy.

Prečo má to dieťa tak rád? Je to vôbec prirodzené? Cudzie die-
ťa? Vážny podžupan? (V tom čase ním totiž bol ešte Ján Görgej.)
A napokon, to dieťa zbožňuje aj švagriná. A svoju malú nebohú
ani nespomínajú. Zomrela, jej teda niet, na ňu ani nepomyslia.
Pavel ju viac rás spomenul, ale čelá im sotva potemneli. Berú
to tak, akoby v dome zahynul kanárik. Ján povedal čosi také, že
ešte nežil ten, kto sa nedotkol zeme svojimi nôžkami, ten bol ešte
v nebi, a malá Barborka zomrela v perinke, ešte nesedela ani na
rukách. Nuž, ale sedieť v náručí, to je už niečo iné, to je už slečinka.
Všakže, môj máčik, ty si už slečinka, nože sa trochu usmej aj
na svojho otca.

Rozála sa však naozaj nezasmiala, mrzuto sa sklonila za Jáno-
vu hlavu; nie div, že divý človek sa práve vtedy stal divochom,
tvár mal temnú a zatrpknutú, celkom zanedbal svoj zovňajšok,
brada rozstrapatená, vlasy mu viseli do tváre, mohli sa ho naľa-
kať nielen deti, ale aj dospelí ľudia obidvoch pohlaví.

Mladý Juraj Görgej, rozkošný maloletý kežmarský študentík,
takisto pribehol domov na Turičné sviatky. Pavel si ho vyhlíadal
ako vhodný objekt na svoje pozorovania a z odstupu si ho začal
obchádzať.

– Počuj, školáčik, prázdniny máte aj na Turíce? Rád by som
vedel, kedy sa učíte. Zdá sa mi, že ty si tiež len taký študent ako
Števo Šváby, ktorý sa od profesorov vypýta domov aj vtedy, keď
jeho mater zareže hus.

– Ja som taký študent, strýko Paľo, ktorý sa nezvykne pýtať nikdy, ani na prázdniny.

– Hm. Vidím, teda si Görgej. Čím chceš byť?

– Vojakom, – pyšne odpovedal mladý pán.

– Áno, ale vojak musí poslúchať, pán brat.

– No práve to. Viem poslúchať, ale nie pýtať. Domov chodím vtedy, keď je to dovolené.

– Aha, priateľ cti, a koľko rás si bol tohto roku doma?

– Na Vianoce, na Veľkú noc a teraz.

– A keď ti zomrela sestrička?

– Vtedy som nebol.

– A prečo?

– Lebo som nevedel, že umrela.

– Čože? Ani ti nenapísali?

– Nie.

– Kedy si sa to teda dozvedel?

– Neskôr mi to povedal otec, keď ma navštívil v Kežmarku.

– A bol tvoj otec veľmi zarmútený, mal smutnú tvár?

– Možno.

– Akože, vari si ho nevidel?

– Nepozrel som sa mu do tváre.

– A tebe bolo veľmi ľúto sestričky?

Chlapec sa zamyslel, akoby najprv chcel zo seba dostať pravdu, lebo ho prísne vychovávali, aby nikdy nevyslovil nepravdivé slovo.

– Nepoznal som ju, – napokon odpovedal celkom rázne.

– Ale na Vianoce si ju predsa musel vidieť.

– Videl som, ale...

– Potom vieš, aká bola... Len sa rozpomeň, nože popchni svoj rozum, – pobádal ho Pavel Görgej.

– Teda nijaká.

– Čo je to za reč! – odvrkol strýko.

– Chápem to tak, strýko Paľo, že malé deti nie sú také ako mačence, tie sú hneď strakaté, čierne alebo popolavé a dajú sa rozpoznať, ktoré je ktoré. Dievčatá viem rozoznať až vtedy, keď už nosia sukne.

– Choď, ty hlupáčik.³ Všakže chceš povedať, že Barbora bola práve taká ako Rozáľa? Ale keby to bolo tak, podľa čoho by tvoja mať poznala, ktoré z tých dvoch dievčat je jej?

– Nuž, ona to mala ľahké, lebo vedela, aký čepček dala na hlavu jednej aj druhej.

Prostoduchý rozhovor neuspokojil Pavla Görgeja, ale trochu ho vzrušil a keď na tretí deň vybozkával svoju dcérenku, ktorá sladko spala v kolíske, rozlúčil sa s bratom a švagrinou a odišiel do Hrhova na svojom štvorzáprahu, zamyslel sa, ako sa k nemu dojímavo a žičlivo zachovali, čoptyľovali samými veselými rozhovormi a vyhýbali sa všetkému, čo by sa hoci aj vzdialene mohlo dotknúť rán jeho duše, a prebudilo sa v ňom bolestivé podozrenie, ktoré sa mu nepostrehnuteľne nakopilo a teraz zrazu ožilo, že *vlastne jeho Rozála je ich Barbora a že umrela vlastne Rozála.*⁴

Ach božemôj! Je to vôbec možné? Zasipel, ale jednako začal skúmať, či je to možné.

Nuž, prečo by to nebolo možné? Ján je človek s najšlachetnejšou dušou a najvzornejší brat na svete. Dobroprajný je predsa aj k cudzím a v kraji o ňom beztak hovoria: „Patrón a otec luteránov.“⁵ Mäkké srdce mu vnuká ušľachtilé veci. A Mária je jeho dôstojná družka. Stelesnenie ušľachtilej poézie. Viac ako žena. Mária je svätica.

No, dajme tomu, že Rozála zomrela, predpokladajme – v duchu mudroval Pavel Görgej –, že Ján a jeho žena si zúfali, čo bude so mnou, táto pohroma ma zaručene privedie do blázinca. A keď sa tak radili, ako mi to majú oznámiť, zamýšľali sa nad dôsledkami a Márii alebo Jánovi prišla na myseľ spásonosná myšlienka a zdôverili sa ňou jeden druhému zrejme týmito slovami: „Či vieš, duša moja, čo mám na mysli, dieťa zomrelo, ale Pavla by sme mali ušetriť. Tá malá dušička sa odsťahovala k svojej matke, ale keď sa to teraz Pavel dozvie, jeho duša sa odsťahuje tak, že nepôjde za svojimi milovanými, ale do večného prítmnia, do chaosu. Teda nepovedzme mu, že umrela Rozála, ale povedzme, že umrela Barborka. Koniec koncov, čo tým stratíme? Naša Barborka predsa zostáva nažive, môžeme ju ľúbiť, vidieť, kochať sa ňou, nestane sa vôbec nič, iba to, že sa volá Rozála. Napokon – raz mu hádam môžeme aj povedať, možno príde deň, že si vezme späť dcéru, a on si to ani neuvedomí, z tej choroby sa dosiaľ predsa ešte vyliečili všetci. Ale pozrime, čo on získa? Všetko. Bez nej bude stratený, zatratený, ale s ňou ho zachováme pre život, verejné veci, vlasť, znova môže nadobudnúť svoju starú rovnováhu a môže byť ešte aj šťastný. A potom ešte máme dve dcéry, pravda, už sa vydali, ale napokon raz sa aj táto vydá, a nezabúdajme ani na to, že deti našich vydatých dcér, len čo sa naučia chodiť, budú pobeňovať tu, v našej záhrade, ale Pavel nemá nikoho.“

Tak si to Pavel Görgej vo svojej mysli všetko poskladal a teraz mu už bolo jasné, prečo sa Ján a Mária tak ľahko preniesli nad smrťou dieťaťa (pravdaže, lebo nebolo ich), ako aj to, prečo tak zbožňujú zachované dieťa (lebo starý rodič je spravidla oveľa viac zahľadený do svojho dieťaťa ako mladý) a konečne je jasné, prečo sa neponáša na Karolínu a prečo vo vzťahu k nemu sa v maličknej neprejavuje tajomný pud totožnej krvi...

Toto podivné podozrenie sa v ňom vyvíjalo a rástlo ako nádor, spočiatku ho iba tiesnilo, neskôr už bolelo a nedalo mu spať. O dva či tri týždne opäť zašiel do Toporca a všade ňúral s horlivosťou náruživého detektíva, obchádzal si služobníctvo, pozoroval brata a švagrinú, vymýšľal najrafinovanejšie spôsoby, aby sa dozvedel niečo konkrétne, ale všetko bolo čoraz viac zastreté. Prežíval chvíle, keď si všetko vedel vysvetliť aj z druhej strany mince. Ach bože, ale som teda len pochabý, títo úbohí dobráci sa maznajú s dieťaťom preto, aby svojou priazňou liečili moje rany, a smrť malej Barboriky nespomínajú preto, aby moju dušu zbavili smutných myšlienok. Že nerobili veľké okolky? Či môžem vôbec vedieť, čo cítili? Že malá sa nepodobá na Karolínu? Vari zárodok malého jabĺčka sa podobá vlašajšiemu veľkému jablku? Ale či sa nebude naň podobáť koncom leta? Nie, nie, nemá zmysel, čo som si myslel.

Ach jaj, darmo sa usiloval unikáť, bludičky trýzniace dušu driemali iba chvíľu, obrátili sa na druhý bok, potom sa pozviechali a ďalej ho mučili. Svoje útrapy sa pokúsil pochovať do trápenia iných. Ako hlavný slúžny obchádzal pridelené obce a keď mu zvýšilo trochu voľného času, poľoval, zavše až do úplného vysilenia, ale nedocielil nič. Medzitým sa ho zmocňovala túžba pred niekým otvoriť svoju dušu. Čo ak človek, ktorému sa zverí, vysmeje sa mu do očí, všetko mu poprie a potom sa ho zmocní úľava? Prestal dôverovať už aj vlastnému úsudku, hoci ináč si na ňom veľmi zakladal nielen on sám, ale aj iní. Ale keďže bol vnímavý pozorovateľ, vedel, že utkvelá myšlienka najhlbšie posadne najmúdrejšieho človeka.

Ale komu sa má zdôveriť so svojím podozrením? Pomyslel na Marjákovú. Ona je verná duša, videla malú Rozálu tri-štyri dni, pomáhala kúpať maličku, kým ju neodniesli. Karolína si so sebou priviedla Marjákovú a jeho poverčivý pud mu nejako vnukol, akoby tým vyhovel istej obyčaji a za pomoci neurčitej a nepochopiteľnej nite sa o tom pozhovárал bezprostredne s Karolínou.

Prísazný Štefan Rolly istého dňa nebol doma a hlavný slúžny obedoval sám. Oslovil Marjákovú, ktorá sa šiplala pri príborníku.

– Nože povedzte, Marjáková, na koho sa podobá malá Róza?

– Na koho by sa teda podobala, ak nie na svoju matku? – skrátka odpovedala. – Alebo vari nie?

– Ja aspoň nenachádzam nijakú podobnosť, – pokračoval hlavný slúžny a vzdychol si.

Marjáková mykla plec.

– Nijakú, ale naozaj nijakú, – Görgej si ťažkal ďalej. – Nie je to divné?

– Divné? Prečo by to bolo divné? Ak je v tom niečo zvláštne, potom to istotne nie je v nevinnom malom anjelikovi, ale v tom, že každé oko vidí ináč. Je to pravda, alebo nie?

– Je to pravda, Marjáková, a vôbec by som to nespomínal, keby ma neznepokojovala okolnosť, že z dvoch bábätiek jedno zomrelo. Aj všeličo inšie.

– Všeličo inšie? Hm.

– Nuž, viete, ak človek trpí nespavosťou tak ako ja, prídu na myseľ všelijaké pochabosti. A za takýchto okolností sa mi vnucuje myšlienka, čo keď dievčatko vymenili.

Marjáková chňapla po tejto myšlienke ako had po letiacom chrobákovi, lebo žije a zmiera za pletkami, bola šťastná, ak mohla vyňúrať niečo zlé a rozširovať, lenže prozreteľnosť jej darovala takú nevinnú a dobrotivú tvár, také hlboké, úprimné oči a svojim podrezaným jazykom narábala s takým umením, až sa zdalo nemožné, aby ju mohli pristihnúť, že zlomyseľne klebetí. Postupovala tak, že nikdy netvrdila nič, iba sa pýtala, vždy sa len vypytovala a ostne vkladala do otázok.

– Urodzený pán hovorí, že vymenili? (A v úžase zabudla zatvoriť ústa.) Och božemôj, bože, žeby naša malá Rozála bola už pri svojej mamke? Och bože, svätý otče, neuveď nás do pukušenia! Že ju teda vymenili?

– Ale ja to netvrdím, – ohradil sa Görgej, – len mi to tak zišlo na myseľ.

– Zišlo vám na myseľ? – uvažovala gazdiná a pootočila lis na obrusy. – Potom máte bystrý rozum, urodzený pán, veľmi bystrý rozum! Prečo mi niečo také nezíde na um, hoci som počula o mnohých prípadoch?

Spomenula chlapca Ostrolúckovcov,⁶ ktorého vymenili niekedy v pradávnych časoch; počula aj o vymenenom dievčatku, ale

meno zabudla, pamätala si len tolko, že to bola grófska slečinka a jej rodičia bývali v Košiciach. Navyše postupne sa jej vynorilo čoraz viac takých výmenných historiek, ktoré poznášala do svojej pamäti, ako kavka znáša do hniezda všelijaké daromnosti.

– Ale tie prípady sa všetky skončili dobre, – vyhlásila. – Nejaké materské znamienko vždy prinieslo riešenie. Možno iba ľutovať, prosím ponížene, že naša malá svätica nemala na svojom telíčku ani také materské znamienko ako máčny máčik. Tak sa zdá, že voľakedy sa deti rodili so samými materskými znamienkami.

– Zase tárate nezmysly?

– Hovorím nezmysly? – mierne vyčítavo sa bránila. – Pravda, pravda, ja som iba nevedomá vdova po chudobnom kušnierovi. Akože by som mohla hovoriť múdrosti? Lebo buď je to pravda – a potom čo chcete odo mňa počuť, keď na tom nič nezmením –, alebo to nie je pravda a potom pán urodzený načo pripomína, že táram hlúposti.

– Ejha, Marjáková! Začínate byť uštípačná, – povedal položarom, ale v skutočnosti mu lahodilo, že Marjáková sa mu začína posmievať.

– Teda tak! To sme teda dopadli! Ja som štipľavá, ja som hryzává. Preto, že nepoviem ani slovo, lebo mám oveľa jemnejšiu dušu, než by z nej mohol vyraziť čo len zlý závan proti panstvu v Toporci.

– Ej, no! – zlostne vyskočil Gorgej. – Aj ja si predsa myslím, že sa to stalo v dobrom úmysle, ak sa to vôbec stalo.

– No tak, – Marjáková sa chopila úctivého slova. – V dobrom úmysle. Ach božemôj, z čoho iného? A či môže byť vôbec niečo lepšie než rodičovská láska? A či pred Bohom môže byť niečo zbožnejšie, velebnejšie? A či z toporeckých pánov vystane niečo iné ako dobré a dokonalé? Aké vďačné môže byť dieťa, ktoré starostlivá rodičovská ruka vedie do raja pozemských statkov! Najmä keď tým neukráti nikoho živého, keď si to netreba prisojiť ani vojskom, ani násilím, ani úžerou. Ak treba povedať iba tolko, že odteraz sa volá Rozáľa. Pre koho je to teda zlé? Zlé to nie je pre nikoho, a jej to prospeje, lebo zdedí Hrhov aj s kaštieľom, lúkami, mlynmi a lesmi.

– Hlúposť, – skôr pre seba zahundral Gorgej polohlasom. – Hrhov by beztak dedili bratove deti, lebo Darvašovci sú bezdetní.

Marjákovú teda odbil. Stiahla hlavu medzi plecía a šomrala na osu, ktorá oknom vnikla dnu a poletovala vôkol nej.

– Heš, paskuda! Človek kvôli nej ani nevie, čo tára. Tá doráža aj do mňa, hoci nikdy neubližujem nikomu... Že oni beztak dedia, hovorí urodzený pán? To môže byť naozaj pravda. Milostivý pán to vie lepšie. Zle hovorím preto, lebo všetko viem zle. Čo môže vedieť obyčajná vdova po kušnierovi? Viem len to, že by mi bolo najmilšie, keby všetko pripadlo skutočnej Rozáli. Ale čože tu hovorím o skutočnej Rozáli, akoby bola aj neskutočná Rozála? Na svete nič nie je bez príčiny, všetko má svoju príčinu, čo sa deje, povedal pán velebný Podolinci. Bez príčiny Barbora nemôže byť Rozála, lebo tak či onak, ale časom by beztak dostala Hrhov a tak by to bolo dobre, keby to nemohlo byť lepšie, ale či by k tomu v každom prípade pripadli Jaklovce⁷ a Lesnica,⁸ jekel-falušiovský majetok?⁹ To zasa vie len urodzený pán a ak chcete, môžete mi to povedať.

Mierny, úprimný pohľad úkosom vrhla na svojho pána a vide-la, ako tápavo ustupuje, akoby ho bol zasiahol neviditeľný úder.

– Practe sa do pekla! – zlostne sa osopil sa na ňu, tresol do stola a vtom sa na zosúvanom obruse pohli poháre a taniere, ale pobrala sa aj Marjáková, no nie do pekla, iba do kuchyne; peklo ponechala Gorgejovi.

Ponúkla sa mu nová perspektíva. Na to nemyslel. Je to nová cesta. Nechodí po nej rozum šlachetného človeka. Táto cesta jednako jestvuje, na nej Marjákovej triezvy rozum celkom prirodzene hľadal kľúč k „záhade“. Avšak môže si dovoliť predpokladať niečo také prízemné o bratovi Jánovi a jeho žene? Zaiste nie. Oni sa zo ziskuchtivosti neponížia k takej lži. Chopia sa jej, ak ňou môžu vykonať prospešný skutok. Veru tak, ale iba ak to, čím môžu dosiahnuť skutok, zároveň je pre nich aj osobne prospešné, a či by to odmietli len preto, že je to súčasne aj užitočné? Hádam nie sú až takí puritáni. Koniec koncov každý si hľadá svoje a prihodí sa to aj v najlepších rodinách. Pomyslel si na známe zámožné rodiny, ako nahonobili svoje imanie. Všade sa skutočne objavila malá chybička krásy. Možno ani sám cisár nie je čistý. Medzi právnymi dôvodmi nechýbal ani úskok, ani podfuk. Túžba nadobúdať leží hlboko v srdci každého dobrého Uhra a vynorí sa vtedy, keď na to nikto ani nepomyslí. Pavel Gorgej by ani za Jána by nemohol vložiť ruku do ohňa naozaj s čistým svedomím. Myšlienka dala myšlienku s výsledkom, že Marjáková sa síce zmienila o prípade preto, aby Gorgejovi vzala zopár z navršenej kopy kameňov, ktoré mu ťažili srdce, ale namiesto nich mu doň navalila celý balvan.

Utkvelá predstava trápila Gördeja, chudol a sužoval ho vnútorný nepokoj. Často chodieval do Toporca, myslel si, že nové dojmy zmietnu staré. Vyskúšal všeličo, do toporeckého kaštieľa nasadil ešte aj zveda, najal si Marjákovej dcéru Zuzanu, poslal ju za pestúňku k Rozáli a zadal jej osobitné tajné pokyny. Najavo však nevyšli nijaké nové stopy a nijaké staré sa nezastreli. Všetko zmeravelo. Akoby sa bol zastavil aj čas. Iba vietor vial nad Kežmarkom...

Raz potom zahviždalo aj niečo iné. Prišla zvesť zo Sedmohradska, že Imre Tököli ta vtrhol so sultánovými jednotkami¹⁰ a že nadšená malá krajina ho vyhlásila za knieža. V žilách sa spenila krv, srdcia sa rozohriali. Na kone, kuruci, na kone! Z pôjdivov povynášali staré sedlá a v kuruckých dvoroch sa roztočili brúsky a ostrili hrdzavé šable...

Ján Gördej sa razom pobral s niekoľkými narýchlo zverbovanými zemanmi, ktorých na Spiši nazývali zemianskymi kopijníkmi. Stoličným zborom a stavom nechal iba list, v ktorom sa zrieka podžupanstva, „keďže mu do toho prišla prednejšia vec“ (takto pomenoval svoj odchod k vojsku namiesto toho, aby vysúdikal zo seba donebavolajúcu frázu), a za svojho nástupcu navrhol svojho mladšieho brata Pavla Gördeja, „lebo má ťažkú ruku, ale vybrúsený rozum, a ostré sú aj časy.“

Ako už vieme, Pavla Gördeja jednohlasne zvolili za podžupana. Nový úrad, výkon moci ho začas zaujal, bol to nepochybne liek; rušnejší spoločenský život v stoličnom dome značne utlmil jeho žiaľ za manželkou a časté rokovania, porady, vzrušená myseľ, ruch politického života zasunuli do úzadia vidinu vymeneného dieťaťa, ale duševná rovnováha sa mu jednako ešte neustálila. Ešte vždy sa v ňom schovávala červotoč, hľadala, dlabala, mlela, neodpočívala. Týmto smerom zavše aj verejné záležitosti usmerňovali jeho myšlienky.

Okolnosť, že Ján Gördej sa pridral k vojskám nového sedmohradského kniežaťa, vytvorila z toporeckého kaštieľa značne nebezpečné miesto. Viedeň krivo pozerala na mrvenicu v Kežmarku. Môže sa stať, že raz tam vpadne nejaká horda labancov a pomstí sa predovšetkým Jánovi Gördejovi. Obyvatelia toporeckej kúrie teda ani chvíľu neboli v bezpečí.

Takéto predvídávavé uvažovanie by potom malo podnieť podžupana ako dobrého príbuzného, aby sa v predstihu postaral o rodinu a umiestnil ju v niektorom opevnenom meste, naprí-

klad v Levoči. Namiesto toho Pavel Görgej vyhútal šalamúnsky nápad, aby si potvrdil istotu o Rozáli.

Rozhodol sa, že ju prevezie k sestre Darvašovej do Oždian. Pekne si to vymyslel, spolu s Darvašovou zašli do Toporca, tam predniesli vojnové výhľady a pod zámienkou, že v Ožďanoch (kde sa chorľavý Darvaš beztak vyhýbal zaujať stranícke postoje) malička bude v úplnom bezpečí, zatiaľ čo v Toporci by jej hrozilo nebezpečenstvo, a vyzvú švagrinú zaraz zbaliť malej veci, lebo ju ihneď odvezú. Takýto nečakaný vpád doslova do dverí zne- možní švagrinej zahrať akokoľvek premyslenú rolu: vykluje sa z nej matka (ak ňou skutočne je), prezradí sa a ľahko sa nevzdá dieťaťa. Ak ho však odovzdá ľahko, potom Rozála je jeho dcéra.

Tak sa aj stalo, všetko dohodol písomne so sestrou a urodzená pani, ktorú smelo možno vyhlásiť za udatnú, lebo to bola bojovná, nebojácne výrečná osoba okamžitého činu, po oberačkách prišla do Hrhova a stadiaľ spolu išli po dievčatko do Toporca; vzali so sebou aj Marjákovú, ktorú viedli dve pohnútky: jednak chcela vidieť Rozálu, aby vo vhodnej chvíli mohla vyrukovať so svojimi pripomienkami, lebo cítila, že pre urodzeného pána jej porovnávacie postrehy a trojdňovej a terajšej Rozále budú dôležitou maškrtou, do ktorej podľa vôle môže namiešať lekvár takej alebo onakej chuti ako do nejakej šišky, a potom jednak išla preto, aby sa rozlúčila s dcérou Zuzanou.

Bolo príjemné, slnečné jesenné počasie, rozkoš bola vykonať túto cestu, ktorá Darvašovej pripomenula roky detstva. Cesta sa hadila horami, dolami, lesmi a hájmi povedľa vodopádov v smere k Spišským Karpatom. Staré hrady civeli nadol, prikrčené dedinky v údoliach akoby snívali. Život pripomínal iba ojedinelý mlyn pri striebornom potoku. Na skalnatých stráňach kopcov sa beleli pasúce čriedy oviec; zďaleka je ťažké uhádnuť, čo je ovca a čo skala.

V Toporci sa potešili hosťom, ale trvalo to iba chvíľu, lebo pani Darvašová dlho neokolkovala a zakrátko vyhlásila, že prišli na priepačky, na čo sa pani Görgejová zháčila.

– Katka, duša moja, ale obe dievky sú už nevesty.

– No, my sme jednako len prišli na priepačky a nebudeme dievča ani pýtať, ale razom ho aj odvezieme.

Nato potom Pavel Görgej pozvoľna, pomaly vyzradil svoj úmysel a vysvetlil aj dôvod: neistú situáciu, pre ktorú chce umiestniť maličku v Ožďanoch.

– Ale chránila by som ju predsa vlastným telom, – povedala toporecká pani a vylakaný pohľad uprela striedavo raz na podžupana, raz zase na oždiansku švagrínú, či azda nežartujú.

– Nuž, naozaj ste statná žena, duša drahá, ale proti murovanej hradbe to nezaváži.

Pani Darvašová sa usmiala, lebo Mária bola robustná žena vysokej postavy s mohutným telom.

– Prirástla mi k srdcu, neviem sa s ňou rozísť, radšej by som si želala smrť, – povzdychla a z očí jej prúdom vyhrkli slzy.

Po každej námietke na čele Pavla Görgeja vyskočilo čoraz viac vrások.

– Musí to byť, Mariška, našepkáva mi to obava otcovského srdca.

– Ďakujem za také otcovské srdce. Odvediete svoje jediné dieťa do tretej stolice, skadiaľ o ňom nedostanete ani správu. Tam si teda naozaj nebudete môcť odskočiť, keď ho zatúžite pobozkať.

– Bude tam len dovtedy, kým potrvá vojnový svet: potom ju privedieme späť do Toporca.

– No veď práve to, že je vojna. Manžel je na bojiskách, syn v Kežmarku a okrem tohto drobčeka ma nemá kto utešiť.

– Prečo nepoviete, švagrinka, – posmešne poznamenal podžupan, – že je to vaša jediná opora? Chuderka, ako by vás mohla ešte aj utešovať?

Medzitým pani Darvašová vzala dieťaťko do náručia a zdvihla ho.

– Tučnučka je ako delo, – povedala, – mala sa tu dobre, škoda ju stadeto vziať, ale keď si to otec želá, zmier sa s tým. Ani u mňa nebude hladovať.

Uložila dieťa spať na medvediu kožu, ktorú rozprestrela uprostred izby. Bolo to pekná ružová bábika, hebká a lenivá. Od prsníka ju už odstavili (v ten deň mala rok), vedela už džavotať, ale nie chodiť. (Hľa, dievčatám sa najprv pohne jazyk, chlapcom nohy.) Malá Rozála sa nechcela usilovať ani chodiť, ani plaziť alebo štvornožky liezť na výlet od jednej stoličky po druhú, zostala stáť na mieste ako liliputánska dvorná dáma a rozkázala Zuzane alebo Görgejovej: „Odnes ma sem, odnes ma tam!“

Teraz pri nej kľačala Marjánková a zaliečala sa jej rozličnými detskými riekankami. „Raky z Drávy, Ráby, Rábce hryzú laby.“¹¹ Hláska „r“ len tak praskala a Rozála sa rozosmiala. (Namojveru, zrazu sa zmenila celá izba, rozjasnila sa smiechom, skrine a al-

mary sa len tak ligotali!) Marjáková veľmi dobre ovládala jazyk detí.

– A či sa pamätáš na mňa, holúbok môj? Všakže nie. Ejha, ty škaredá bábika, hneď ti naplácam, pif-paf, – a plieskala medvediu kožušinu. (Aj to sa páčilo Rozáli.) – Na tomto svete si predsa videla prvú mňa, ty môj malý ružový púčik. Prvá som ťa mala v rukách, dínom-dánom, ty si mojím pánom! Keď ťa priniesol bocian, vytrhla som ťa z jeho zobáka: „Bocian, bocian, čip-čup, nechaj tu maličkú!“ Nože sa mi lepšie prizri! Ja som stará Marjáková. A to je tvoj ocko, ty môj rubínček. Veru tak, tvoj drahý ocko. Nože sa naňho pozri, len sa pozri!

Bábätko sa dívalo naznačeným smerom, ale nezaujalo ho nič výnimočné na fúzatom pánovi a ľahostajne z neho odvrátilo oči.

Pavel Görgej povzdychol.

– Katarína, – oslovil svoju sestru nesmelo a úzkostlivo, čo nemal vo zvyku, – povedz mi, na koho sa ponáša to dieťa?

Darvašová sa práve chystala spýtať švagrinej niečo zaujímavé a bratova otázka ju teraz zaskočila, odpovedala mu nevlúdne:

– Ponáša sa na každé dieťa, drahý priateľ, a keďže črty starých ľudí sa utvárajú z detskej tváričky, Rozála sa okrem teba predbežne ponáša na každého človeka, ktorý má dve oči, dve uši a jedny ústa. Pravda, ty očakávaš odo mňa, aby som ti ju pripodobnila. Nie, neponáša sa práve na teba, tak je to dobre, lebo ináč by sa nikdy nevydala.

Görgejove tvrdé črty zmeraveli vo vynútenom úsmeve.

– Ach, kdeže. Opýtal som sa len preto, Katarínka, lebo sa mi zdá, – a svoj pátravý pohľad rýchlo preniesol na Görgejovú, – že je to dokonalá zmenšenina tváre švagrinej Marišky.

Skúmová poznámka bola nepochybne vopred premyslená, ale nevydarila sa, lebo keď odznela, cez otvorené dvere plazila sa dnu Rozáľina družka v hrách, mačka, v papulke niesla sojku, ktorá trepala krídelkami. Sojka neprijemne škriekala: „Neboj sa, Matej, neboj sa, Matej!“ Keď mačka počula ľudský hlas tesne nad sebou, podivný jav ju zarazil a zastavila sa pred dieťaťom.

– Pipi!– Rozála suverénne zabľabotala dôrazným hlasom a obidvoma rúčkami sa načahovala po sojke. – Chcem ju, daj mi ju!

Pani Görgejová vykrikla:

– Ach preboha. Ďurkova sojka!

Podho, mačku treba chytiť. Pani Görgejová a Marjáková sa vrhli na mačku.

– Daj sem! – dieťa rozkázalo mačke.

Ale tá nemala v úmysle pustiť korisť, prišla sa ňou pochváliť Rozále z číreho kamarátstva, a teraz videla, že jej chcú vziať sojku, rozbehla sa po izbách, kým niekde nenašla otvorený oblok, vyskočila a nevyľakal ju ani nepretržitý škrekot, ktorým sa posmeľovala sojka: „Neboj sa, Matej, neboj sa, Matej!“ (cez prázdniny horko-ťažko ju to naučil Jurko) a vyštverala sa na baštu, kde si v zaslúženej samote mohla užívať ovocie dlhého a trpezlivého číhania pred kľietkou.

Táto malá dráma celkom zmenila ovzdušie, v ktorom sa podžupan hodlal dopátrať úplnej pravdy. Urodzená pani Görgejová narobila veľký krik: ktorá slúžka v izbe mladého pána Jurka nechala otvorené dvierka na kľietke – a podľa možnosti si vyliala svoju trpkú dušu na všetky, lebo vinníčka sa nenašla. Nakoniec sa rozčúlila tak, že padla do bezvedomia, museli ju uložiť do poste a podávať jej všelijaké čaje a odvary.

Na druhý deň zaránky Darvašová dala potichu zapriať, aby sa chorá neprebudila a neublížila jej rozlúčka, spiacu Rozálu nežne uložila do perín a vankúšov a s pestúnkou Zuzanou sa vydala na cestu do Oždian.

Zakrátko sa poberali na cestu aj podžupan s Marjákovou. Prirodzene, Marjáková zaujala miesto vedľa kočiša, ale občas sa zaklonila, keď ju pán oslovil. Mohli sa rozprávať o všetkom, kočiš vedel iba po slovensky. Marjáková však bezchybne hovorila po maďarsky.

– Jednako je podivné, – pripomenul podžupan, akoby zvažoval udalosti, – že švagriná kvôli vtákovi si celkom zúfala.

– Kvôli vtákovi? – Marjáková položila svoju tradičnú otázku, ako mala vo zvyku. – Urodzený pán si myslí, že kvôli vtákovi? Hm, no, žeby kvôli vtákovi?

Görgej sa pohrúžil do hlbokého mlčania, zachmúrene hľadel na unikajúcu a približujúcu sa krajinu, počúval hučanie jedlí, prestal aj fajčiť a celkom nemo presedel celé hodiny, iba čo sa mu mihla dvojica temných očí, keď kočiš alebo Marjáková ho na niečo upozornili: „Lala, aká je tu vysoká kukurica!“ alebo „Ejha, aký nádherný škopec!“ Opäť sa ozval až neďaleko mlyna Dravec-kovcov a prezradil, že jednostaj uvažoval o tom istom:

– Povedzte, Marjánková, nevšimli ste si, že švagriná sa začervenala, keď som včera spomenul, že dievčatko sa veľmi ponáša na ňu?

– Začervenala sa? Nevšimla som si, nepozerala som sa tam. Prišla do toho tá odporná mačka. Takže sa začervenala? (Krutila hlavou a pohoršene sa oháňala rukami, bezmála vyrazila bič kočišovi Matejovi z ruky. No, pekne sme dopadli. A prečo sa vôbec začervenala? Ozaj, prečo? (A prefíkane jednoducho dodala.) Vari je hanba, alebo čo, ponášať sa na takého utešeného anjelika?

Ešte niečo zašomrala, ale jej slová prehlušil šramot kolies koča a poklus štyroch sivkov.

3. kapitola

Nehodno hýbať tým, čo je v pokoji!

Keď sa Pavel Görgej vrátil domov, zakrátko uznal, že nedosiahol svoj cieľ. Podujal sa na to zbytočne. „Bol mu to čert dlžen,“ ako hovorí Uhor, keď mu niečo nevyjde. A čert naozaj špásoval s Pavlom Görgejom, keď mu roznecoval pahrebu podozrenia, ktorú nikdy nenechal vyhasnúť; zavše sa síce na ňom usadila vrstva popola, ale netrvalo to dlho, pod ním jednoducho sliepňal pomyselný oheň a stačilo len fúknuť, aby ho závan roznieť.

Uzavretá povaha mu zabraňovala zdôveriť sa niekomu so svojimi pochybnosťami, v osamelých hodinách dišputoval iba sám so sebou, akoby proti sebe sedeli dvaja Pavlovia Görgejovci, súdny a pochybovačný, a ticho sa spolu zhovárali.

„Nebuď blázon, Paľo,“ hovorí súdny Görgej. „Prečo by mala umrieť akurát tvoja Rozáľa? Takisto mohla predsa umrieť aj tá druhá. Šanca je rovnaká. A keď tvoj brat a jeho žena vravia, že umrela tá druhá, na akom základe si myslíš opak? Čo by si teda robil, keby tvrdili, že umrela tvoja Rozáľa? Vtedy by si opačne veril, že zostala nažive?“

„Neveril by som,“ odpovie pochybovačný Görgej, „lebo vtedy by už nemali dôvod ma klamať.“

„Dobre,“ namietne súdny Görgej, „bujná fantázia by tú druhú verziu prípadu mohla naozaj dotiahnuť do podoby volajakého veľkodušného klamstva, ale z čoho pramení to tvoje vymyslené podozrenie? Najmä z toho, že podľa teba nedostatočne oplakali svoju dcérenku. Tak teda, ale keby bola umrela tvoja dcérka a chceli by ňu oklamať, potom by si boli uvedomili, že páchajú čertovinu, a malú nebohú by pochovali s takými nárekmi, že by to v tebe nevzbudilo ani najmenšie podozrenie.“

Nuž, v tom teda súdny Görgej mal naozaj pravdu a ten pochybovačný sa nechal presvedčiť. Začas v ňom zavládol pokoj. Veľmi nakrátko, lebo debata neustále pokračovala a pochybovačný Görgej v slabej chvíľke opäť získal prevahu, keď uvažoval nad

možnosťou získať jekelfalušiovský majetok alebo nad niektorým opäť iba závažným argumentom. Takto ubiehali mesiace a roky, duša sa mu večne zmiatla medzi dvomi poverami ako mucha, čo sa moce raz po svetlom a raz po tmavom poli šachovnice.

Pavel Görgej by bol zrejme radšej privítal, keby nejaký veľmi závažný argument razom rozhodol, že umrela Rozáľa, zakrátko by na to bol zabudol, aj ľudské srdce sa predsa vyrovnáva so zavŕšenými dielami, ale práve preto zasiahla do tejto klamlivej hry čertova ruka, ktorá hýbala pondusom pochyb tak, aby nikdy nedospel po hranicu istoty.

Pritom sa o to horúčkovo túžobne usiloval. Toporeckí Görgejovci zamestnávali starú slovenskú slúžku, volala sa Veronika Görlingová, domáca moľa, ktorá sa zahryzla do všetkého. Ak niekto, tak teda ona o tom mohla vedieť. Pavlovi Görgejovi zišlo na um, že by ju bolo hodno prijať do služieb a šikovne z nej vymámiť, čo vie. Nebolo to ľahké. Vtedajšej čeladi neimponoval vyšší plat. A nemohol jej prisľúbiť väčší blahobyť. V Toporci si predsa hovela v dostatku. Nebola teda naporúdzi nijaká iná vzpruha ako všemocná láska. Tento prostriedok sa spravidla osvedčí. Veronika síce bola vdova blízko šesťdesiatky, ale koniec koncov dosiaľ ešte nezistili, ešte nevypátrali, v ktorom veku človeka sa končí moc lásky. Pavel Görgej sa o to pokúsil. Mal postaršieho hajdúcha Prestona, bol to takisto vdovec, sľúbil mu dve dojnice a týždeň dovolenky, ak si vezme Veroniku. Hm, dve dojnice! Veronika zrazu bola ohromná partia a Preston využil týždňovú dovolenku na návštevu Toporca, trochu sa vyparádil, vykrútil si fúzy, zasunul obháčkovanú šatku za opasok a ako sa povedalo, tak sa aj stalo,² požiadal Veroniku o ruku: Veronika na prvé slová vytreštila okále, vzápätí si vpredu slinami pretrela sivé vlasy, keby nebodaj boli rozcuhané, aby si ich nad čelom uhladila, potom sa rozplakala a bola z toho svadba: Preston ju na Sviatok všetkých svätých priviedol do Hrhova aj s truhlicou.

Len čo sa trochu zohriala na novom mieste, najprv Marjáková si ju vzala na paškál svojou metódou, ale neuspela. Veronika teda nevie nič, lebo ináč Marjáková by to z nej bola vytiahla. Popritom aj pán podžupan sa jej pokúsil rozviazať jazyk, raz vľúdny a raz výhražným slovom, a, pravdaže, ako prefikáný vyšetrujúci sudca zďaleka obchádzal chúlolistivú otázku, aby vyšetovaná nepostrehla, po čom pátra. Aj toto úsilie vyšlo nazmar. Veronika sa síce sem-tam zmiatla, zavše sa zdalo, že niečo vie, ale čo prezra-

dila, bolo také bezcenné nič, že to nestálo za dve dojnice. Pavel Görgej sa už zriekol aj nádeje, keď sa raz večer začal sťažovať, že sa mu zdúva žalúdok, a podľa vtedajšej obyčaje jeho telesná schránka si žiadala poriadnu masáž. Veronika bola povestná mastičkárika, pustila sa teda do práce a natrela ho najjemnejšou husacou masťou. Dôkladne vymasírovala chrbát urodzenému pánovi a vyhnala z neho bohapustý neduh. Pri tejto práci sa spravidla rozpráva, aby nebadane uplýval čas, a vtedy aj podžupan je iba človek, s ktorým sa možno dať do reči.

Lapotala aj Prestonová, jazyk sa jej nezastavil a doluznak ležiaci podžupan zavše iba zamrmlal „hm“ alebo „veru“.

– Vari nudím urodzeného pána?

– Veru, len čo je pravda, – povedal podžupan, – mohli by ste hovoriť aj o dačom inom, zaiste by ste vedeli.

– A teda o čom? – opýtala sa Veronika priduseným hlasom a pritlačila svoj hrčovitý prst na podžupanovu chrbtovú kosť.

– O toporeckom dome a o tom, čo sa tam dialo.

– O tom som sa predsa už dosť narozprávala, ani nerobím nič iné.

– Dobre, dobre, babica, ale viete aj dačo také, čo nechcete povedať, mňa neoklamete.

– Bisťubohu, nič také neviem.

– Neprisahajte, Prestonová, lebo aj to viem, čo vy viete.

– Ak urodzený pán niečo vie, nevie to odo mňa.

– Ktovie, či to neviem práve od vás. Zmysel nemajú len slová, ale aj to, čo sa za nimi skrýva, čo postrehnú bystrí ľudia. Človek nikdy nemôže povedať: „To alebo ono ľudia nevedia odo mňa.“ Človek predsa môže rozprávať aj zo sna.

Po týchto slovách babica sa mu zaprela do chrbta tak, až mu bezmála zaprašťalo v kostiach, podľa čoho vo chvíli usúdil, že Veronika ešte je pri dobrej sile, ale na druhý deň ten mimoriadny prítlak päste nadobudol ešte väčší význam.

Ráno totiž Preston prišiel do kancelárie s dokmásanými lícami.

– A čože ti je? – spýtal sa podžupan. – Nebodaj si sa bil s mačkami.

Preston sa kyslo usmieval.

– Prosím ponížene, kopla ma tretia krava.

– Aká tretia krava?

– Tá moja životná družka. V noci sa pustila do mňa ostrými nechtami s tým, že som pošepol urodzenému pánovi voľačo

také, čo ona vyriekla v spánku. Urodzený pán vie najlepšie, že to nie je pravda.

– Čo dočerta, – živo zhíkol Görgej. – V noci hovorí zo sna?

– Neviem. Nevšimol som si.

– Ejha, si ty len chmuľo, že ani to nezbadáš.

Preston pokrčil plecom.

– Pán urodzený predsa vie, že iba cez deň je to moja žena.

Görgej teraz už vedel všetko. Je teda isté, že Prestonová pozná nejaké tajomstvo, a to nemôže byť nič iné ako zámerna detí. V živote týchto statočných a úprimných ľudí čo inšie by to mohlo byť, čo oddaná slúžka musí zatajiť, alebo hádam aj ona sama je v tom namočená?

Budúcnosť potemnela pred Görgejovými očami a už lutoval, že sa začalo vyjašňovať. Ale je pravda, že ho sužovalo aj šero, ale v ňom jednako mal dobrý pocit. Bodaj by to bol tak nechal naveky. Aspoň by mohol veriť, že má niekoho. Teraz sa mu svet odrazu vyprázdnil. Vyrovnajme sa teda s tým. Vypime trpký kalich až do dna. Umáráť sa predsa možno aj v zármutku.

Görgej si teda predvolal Veroniku a príkro sa jej zahľadil do očí.

– Prestonová! Poznáte isté tajomstvo a teraz mi ho zaraz vyklopite! Prikazujem vám to!

– Neviem nič, – odhodlane odpovedala žena.

Podžupan jej pohrozil prstami.

– Dajte si pozor, vy nešťastnica! Viem aj to, čo viete.

– Ak to urodzený pán vie, načo sa ma pýta?

– Chcem to počuť od vás.

Žena s traslavými prstami žmolila ruženec, ktorý jej visel na krku, ale jej slová neprehrádzali strach.

– Ja neviem nič, a keby som aj vedela, radšej by som si nechala vyrezať jazyk, než by som vyriekla čosi zlé o svojich pánoch. Nech ma urodzený pán radšej dá zamknúť do klady, nech mi radšej dá zotáť hlavu palošom, ale ja nič nemôžem povedať.

Pavla Görgeja sa zmocnil prudký hnev, že si s ňou nedal rady. Iba Marjáková ho vedela utíšiť sľubom, že sama ju donúti prehovoriť, môže sa na ňu spoľahnúť; ona potom ukáže, o čo lepšie vie vypočúvať než stolica alebo podžupan.

Nasledujúcu noc Veronika spala sama, lebo podžupan so svojím hajdúchom odišiel do Levoče, aby tam jednak vybavil stolické záležitosti, čo sa nahromadili počas posledných dvoch týž-

dňov, a jednak si v meste vylicil svoje žalúdočné bolesti. Okolo polnoci sa Veronike pri posteli zjavila mátoha v bielej plachte a jej hlava siahala až po stropný trám (ak to bol človek, musel prísť na chodúloch, ak to bol duch, na onom svete sa naozaj muselo rozpršať, že sa vytiahol ako ráňava). Veronika sa strhla, a keď zazrela desivé zjavenie, roztriasla sa, zuby jej cvakotali a skryla sa pod perinu. Ale mátoha tajomne šeptala:

– Veronika, Veronika, Veronika! Uľav svojej hriešnej duši, vyjav všetko pánovi, ináč budeš prekliata a vezmem si ťa. Ale predtým ešte dva razy prídem.

Zimnica drvila Veroniku do rána, Apróová ju celý deň hojila masťou. Okolo havránky už jej bolo lepšie, vykadila si izbu posvätenými bahniatkami, no len čo sa zmrákalo k večeru, zmocnil sa jej smrteľný strach. Šantiví bíreši si z nej robili posmech, jeden za druhým sa jej ponúkli, že ju prídu strážiť (ale čo by na to povedal Preston), nie, to nie je možné, ale niečo predsa len musí podniknúť. Prehovorila starého hrhovského zvonára Jozefa Hamelíka za holbu³ pálenky, aby si pre istotu ľahol spať v pitvore. Baťko Hamelík mal už vyše sedemdesiat rokov, diabol sa od neho už spakoval.

Neskoro večer sa potom Hamelík naozaj dostavil, vzal so sebou železné vidly a vopred sa potúžil medicínou proti mátoham, vliadol do seba holbu pálenky. Veronika zažala kahanec, Hamelík zase držal pred sebou vidly. Vošli do domčeka, ktorý prilepili ku komorám panstva. Ale keď prechádzali pitvorom, kahanec zrazu zhasol a z pôjdu sa ozval záhrobný hlas:

– Veronika, Veronika, Veronika! Uľav svojej hriešnej duši, vyjav všetko pánovi, ináč budeš prekliata. Ešte raz prídem a potom si ťa vezmem.

Veronika zvýskla, baťko odhodil vidly a hnal sa von, ako mu nohy stačili, a neskôr, keď sa upokojil a začali si ho doberať, povedal, že jedna holba je nič proti mátoham, človek sa učí do smrti, proti nim treba najmenej dve holby.³

Veronika sa uchýlila do kaštiela k Marjákovej, tam v kuchyni omdlela a padla na zem. Keď sa Marjáková zjavila, lebo napodiv nebola v dome (povedala, že v pivnici robila poriadok s vínami), našla Veroniku v bezvedomí pri sporáku, musela ju pokropiť vodou ako nejakú zvädnutú sadenicu. Marjáková bola dobrosrdečná žena, uložila ju do svojich perín, uvarila jej zemežľčový čaj a tvárila sa, akoby neverila ani slovu z jej vidín.

– Ale dušička drahá, ako môžete takto bludáriť? Zajtra teda budem spať s vami a ukážem mátohe metlou, kde je cintorín...

Na to však Veronika nepočkala a len čo ráno precitla, pešky sa vybrala do Levoče a zašla do stoličného domu k pánu podžupanovi, ktorý vypúľil oči na bledú ženu: počas uplynulých dvoch dní jej zbeleli vlasy tak, akoby ich boli obielili vápnom.

– Prišla som uložiť svoje tajomstvo pod pečať urodzeného pána.

A obzrela sa, či sú zatvorené dvere.

– Teda predsa? – povedal podžupan a srdce mu nahlas búšilo ako kladivo. – Hovorte! Tu vás nikto nepočuje.

– Ani môj manžel?

– Ani on. Poslal som ho asi na päť miest pýtať bylinky, lektvary a vývary,⁴ lebo v noci sa mi zhoršil zdravotný stav a už niet felčiara, dnes v noci umrel.

(V celom meste Levoča bol iba jeden lekár,⁵ aj to len občas. Napokon – v tých časoch lekárov si objednávali iba najväčší páni, zavše až z Viedne, menší páni posielali svojich sluhov k stoličným paniam s písomnými prosbami alebo slovnými odkazmi, v ktorých vymenovali príznaky choroby, a čo im panie poslali, liečivé roztoky a ovocné pretlaky,⁶ tieto v dobrom potichu užívali, ale konečný výsledok bol taký istý ako dnes: buď vyzdraveli, alebo umrel. V Levoči to bolo jednoduchšie. Hajdúch rýchlo obišiel významnejšie domy. Zašiel k manželke Michala Maukša, vedela vyškvariť také mastičky a balzamy z hadov, žiab, chrobákov a myších chvostov, že na nohy sa postaví aj mŕtvy, keď mu nimi natreli srdcovú krajinu, to sa preukázalo,⁷ ale povráva sa, že dotyčná osoba bola iba zdanlivo mŕtva; cestou sa oplatí zájsť k učenej Matilde Klösterovej, z ďalekých končín k nej posielajú vznešené slečny, aby ich rok či dva priučala všelijakým znalostiam a vychovávala správať sa po pansky, a keď niektorá chovanica ochorela, spomínaná stará dievka ju sama liečila iba šťavami vylisovanými výlučne z tráv, ktoré precedila do fľaštičiek; oddalo sa zastaviť aj u richtárky, urodzenej pani Kramlerovej, netere lekára vo Lvove, ktorá od strýka dostala tolko receptov, koľko chorôb azda nie je ani na svete; nakoniec v týchto veciach sa vyzná aj matka obchodníka so železom Stehloviča, vlani prehupla do deväťdesiatky, ale nateraz je ešte zdravá ako buk, nech je už teda akokoľvek, zaiste musí niečo vedieť proti smrti.)

– Nuž? – netrpezlivo sa opýtal podžupan, keď videl, že Veronika sa chveje, mlčky stojí pred ním a rozpačito žmolí oba visiace cípy šatky. – Počúvam vás.

– Načo teda zapierať, úbohá urodzená pani sa prehrešila, nech jej Boh odpustí, ale to predsa zaiste viete, urodzený pán.

– Prirodzene, – smutne povedal podžupan, – viem, viem, no len pokračujte.

– Vždy hovorievam, že... ale nemajte moje slová za zlé... keď si žena zvykne na chlapa, je to tak ako s tabakom... ťažko si od neho odvykne. A každá žena je teda iba žena a každá slamená vdova je len zo slamy.

– Čo to tu trepete? – skočil jej do reči Gorgej. – O kom to hovoríte?

– O kom inom ako o mojej drahej urodzenej pani.

– A kto je tá vaša drahá urodzená pani?

– Urodzená pani Gorgejová, – jachtala Veronika spolu začudovane a spolu zmätene.

Teraz prišiel rad na Gorgeja, aby sa začudoval. Vari zošalela? Sústredne si ju obzeral. Pod očami mala belasé podkovy, ale aj oči mala modré, čisté, statočné.

– Nerozumiem, čo za chlapa tu spomínate!

– Toho ničomníka, mlynárskeho tovariša, prosím ponížene.

– Mlynárskeho tovariša? Čo ho sem pletiete?

– Lebo pani urodzená zhrešila s ním.

– Zhrešila? Ako to myslíte?

– Je to jej milenec, prosím ponížene.

Gorgejove črty razom zmeraveli, zúriivo tresol pästou do stola.

– Moja švagriná, – zrúkol ako zranený tiger.

– Nie, – jachtala roztrasená Veronika, – mlynársky tovariš.

– Ako si trúfaš trúsiť také tresky-plesky, ty beštia? – Rozbehol sa k nej, že ju udrie. – Za to ti dám vyťať päťdesiat palíc.

Rozplesol krídla dverí, aby privolal hajdúcha s halapartňou, ale nik nebol ani v predizbe, ani na chodbe. Vonku mu chladný jarný vietor oviol tvár a ťažko dýchavičný hrudník sa mu tiež začal pravidelne zdúvať. Zvážil si, že nesmie unáhlene riešiť takú trápnu záležitosť, koniec koncov tá žena nie je klebetnica. Usilovali sa predsa bezmála násilne z nej vyťahnúť tajomstvo a určite ju zmanipulovala Marjáková, že to sem prišla rozpovedať, nie, nie, nesmie ublížiť žene, neprevinila sa, veď sa trasie, veď trpí, v nijakom prípade neklebetí zo záľuby. Určite nie je

pravda, čo hovorí, ale také obmedzené stvorenie má rozum poskladaný z iných zložiek a do nich vnika všetko iným spôsobom; v takých nevzdelaných hlavách sa slová možno mocú ako udalosti a vidiny zase ako slová. „Nie som teda blázon,“ chlácholil sa, „že ma pojedí také niečo? Mal by som sa nad tým zasmiať. Je to predsa nezmysel. Skôr by sa poškrvnili hviezdy ako manželka Jána Görgeja. Pochabosť. Bláznovstvo. Radšej sa treba prizrieť tomu, skade sa to vzalo, a nie ututlávať to. Hodno predsa vedieť, že z toho vyjde najavo nejaké smiešne nedorozumenie, nejaká planá huba, na čom sa potom možno dobre zasmiať.“

Vrátil sa celkom pokojný a bezmála mal radosť, že Veronkino tajomstvo bolo toto, a nie to druhé.

– Ej, ej, ale som vás vystrašil, všakže? – nadviazal na ňíť rozhovor zmierlivým hlasom a keď chcel, nikto nevedel byť prístupnejší než on. – No, nič to, nebojte sa, nikto vám neublíži, len smelo povedzte, čo vás tlačí na duši, ale uznajte, pobúrilo som sa, lebo nemôžem uveriť, že tá statočná, dobrá žena...

Prestonová zalamovala rukami.

– Veď práve to, prosím ponížene, skôr by som verila, že náš pán Ježiš Kristus (buď pochválený naveky, amen) nevystúpil na nebesia, z ktorých zostúpila táto žena.

– A v tom jej veku, Veronika, v jej veku, – dodal Görgej, ktorý sa teraz rozhodol uprednostniť taktiku tichého zmierenia. – Koľko rokov má teraz švagriná?

– Tá je ešte mladica. Koľkože? Vlni mala štyridsaťjeden. Vek by neznamenal nič, prosím ponížene, ale to, že som ju pokladala za sväticu a keby som na vlastné oči nebola videla, čo som videla, vydupala by som dušu z človeka, ktorý by sa to o nej opovážil tvrdiť.

Görgej vyskočil zo stoličky.

– Videli ste? – pobúrene vykrikoval, ale zelenkastá žiara sa mu zablysla v očiach len na chvíľu, potom si opäť sadol, ruky mu ovisli a zavrel oči. – No nič, všetko je v poriadku. Vyrozprávajte, ako to bolo, ale nevynechajte nič. Už vás viac nepreruším. (To povedal najskôr sám sebe.)

– Bolo to teda tak, prosím ponížene, odkedy pán tašiel na vojnu, spávala som s urodzenou paňou v jednej izbe, lebo sama sa bála. A či som spávala u nej iba odvtedy, čo ste ráčili odviezť Rozáľu, lebo dovtedy tam spalo aj dieťa so Zuzanou Marjákovou. Sprvoti veľmi žialila za manželom aj za maličkou.

– Žialila za maličkou? – Gorgej zdvihol hlavu a naširoko otvoril oči.

– Veru, veľmi žialila.

– A prečo žialila? – Gorgej sa na ňu osopil s pátravým pohľadom.

– Lebo mala veľmi rada malú Rozálu.

– Čo myslíte, prečo ju mala tak veľmi rada, nie je to predsa jej dieťa.

– Preto, prosím ponížene, lebo takí veľkí páni, ktorí nemajú čo robiť, majú dosť času, aby mohli mať radi aj cudzie deti, kým my nemáme čas ani na vlastné deti.

Táto hlúpa odpoveď celkom presvedčila Pavla Gorgeja, že Prestonová nemá ani potuchy o zámene dieťaťa.

– Len pokračujte, Prestonová, len smelo pokračujte.

– Teda dobre, prestala som tam, že veľmi žialila. Často písala manželovi a dostávala listy od neho, neskôr listy prichádzali čoraz zriedkavejšie, aj ona vzdychala zriedkavejšie, zvykla si na samotu a potom neskôr, asi tak na začiatku jesene, keď sa vrátila z Ožďian, kam išla navštíviť malú Rozálu...

– Teda bola v Ožďanoch? – znepokojene zamrmlal Gorgej. – Podozrivé. (Aj to poznamenal skôr sám pre seba.)

– Bola, a keď prišla domov, viac ráz zabehla do mlyna. Tam sa začína prípad. Nepamätám sa, prečo prvý raz zašla do mlyna, možno kvôli hati, lebo v lete nás mlynár často otravoval, aby ju panstvo dalo opraviť. Skrátka, bola v mlyne. Vtedy sa povrávalo, že mlynár prijal nového tovariša, a hovorili, že urodzená pani sa teda tam stretla s tým novým tovarišom – a muselo to byť naozaj tak. O čom sa zhovárali, nevieme, vie to iba pánbožko a oni dvaja, ale niet pochýb, že urodzená pani aj druhý, aj tretí deň zašla do mlyna a vždy sa pekne vyobliekala, ako to robievame aj my, sedliacke ženy, keď nás posadne necudnosť. Nevie, ako dlho to trvalo. Raz, keď nastali štiplavejšie mrazivé časy, moja drahá holubička mi povedala: „Ty, Veronika, v noci kvôli tebe nemôžem spať, lebo príšerne chrápeš, od zajtra ti dám ustlať inde.“ Nuž, mne sa to odprvoti nepozdávalo. Nikdy som nechrápala, ani predtým, ani odvtedy, môže to potvrdiť aj Preston, keby ste sa ho ráčili spýtať. Napokon, predtým tam plakávalo aj malé dieťa a mohla spať, a teraz zrazu nemôže, lebo chrápe. Ale nože pozrime, čo z toho vzišlo. Stalo sa teda, že mlynársky tovariš sa vkradol do dvora, keď služobníctvo spalo, a svätica (svet dlho už

nemôže byť svetom) vyskočila z postele a tak, ako bola, chvatne vzala na seba iba spodnicu, vyšla na studenú chodbu a otvorila tovarišovi. Kristepane, keby to bol aspoň niekto, ale taký šufli-kár!

Na Görgejevom čele vyrazil trýznivý pot, vzpíeral sa v ňom šlachtic, ale prekonal svoje rozhorčenie a na hrudi si skrížil ruky, akoby jedna ruka nechcela pustiť druhú.

– Od koho ste to počuli? – spýtal sa s namosúreným pohľadom.

– Služky si to šuškali, sprvoti opatrne. V opare ranného svitu videli vybehnúť z kaštiela tieň človeka. Neskôr si potom uvedomili, že mlynársky tovariš chodí k panej.

– Marilo sa im, klamali, – zachrčal podžupan.

– Povedala som to isté, čo hovorí urodzený pán, – smutne odpovedala Veronika. – Zapisahala som sa, že pôjdem až na koreň veci. Raz večer sme šúpali kukuricu vo veľkej jedálni, z ktorej sa vchádza do spálne našej pani. Tak to býva každý rok, je to skutočný sviatok, zakaždým sa koná v kaštieli, a nie v šafárovom⁸ dome. Vtedy prichádzajú pomáhať aj z dediny, nielen naši poddaní, ale aj pána Budamériho, predovšetkým mládež. Urodzená pani nechýba, ba ani pán urodzený, ak je doma. Zarežú ovcu a urodzená pani rozkáže na večeru navariť kukuricu s makom. Býva veselo, spieva sa a všetkým ide práca od ruky, do polnoci je spravidla aj hotová. Vtedy sa z jedálne rýchlo odpracú veľké haldy kukuričných šúlkov, najmä tie červené, ktoré sú dobré proti červenke,⁹ a vysoko navršené kopy kukuričného šúpolia; zdakade sa zjavia gajdy a ovčiar, ktorý do nich dúcha, začne sa tanec, prejde polnoc a popri tom sa tancuje aj do druhej v noci. Avšak tohto roku len čo hlásnik odtrúbil desiatu hodinu, urodzená pani náhle vošla do kuchyne, kde sme varili tokáň a kukuricu, a povedala, že ju bolí hlava, chce si odpočinúť, a preto takzvaná polnočná večera nemôže byť v kaštieli, ale prikázala v kotlíkoch odnieť jedlo k šafárovcom, a ona zaraz rozkáže skončiť prácu a tam pošle šúpačov. Tak sa aj stalo, ihneď ukončila prácu, pozhasínala svetlá v izbách a v jedálni a všetci sa zišli u šafárovcov, zvedavosť nedala pokoja iba mne, vrátila som sa, čo teraz bude, to bude, nebadane som sa šmykla do jedálne, zakutrala som sa do kopy kukuričného šúpolia, z nej mi trčalo len temeno hlavy. Zakrátko v hornej časti kaštiela panovalo hlboké ticho, iba v múre cvrlikal cvrček, bola som v strehu, načúvala, nikde

ani najmenší šelest, napokon asi o pol hodiny raz či dva razy vyštekli komondory, akoby sa ktosi prechádzal po dvore, a do toho zaznel ostrý hvizd. Nato urodzená pani rýchlo vyšla, prebehla cez jedáleň, zaškrípotal kľúč a vonkajšie dvere sa otvorili. Prestalo mi búšiť aj srdce. Jaj božemôj, ak to bude pravda, zaraz sa prepadnem. Mesačný svit mierne preciedzal cez okno, no len tak, akoby troška mlieka naliali do rozpustenej smoly. Vrzli dvere, dnu vkročil chlap v ťažkých čižmách a so širokým klobúkom: „Dajte pozor, duša moja, nepotknite sa,“ šeptala naša pani, „všade sú haldy kukuričného šúpolia,“ a zrejme ho chytila za ruku a viedla do svojej izby, ale aj tak mu pod nohami zapraskal kukuričný šúľok. Nuž, potom som sa aj ja teda vyhrabala z kopy šúpolia, triasla som sa ako osika a utekala k šafárovcom, no bola som taká bledá, že sa ma zľakli...

Tu sa skončilo Veronikino rozprávanie, navidomoči sa jej uľavilo, keď sa zbavila svojho ťažkého a nebezpečného tajomstva. Zavládlo trápne ticho. Čakala, čo podžupan povie, ale nevyslovil ani slovo. Akoby čiastočne zmeravený sedel v kresle s popolavou tvárou. Žena naňho hľadela bojazlivo, úkosom, zdalo sa jej, že už ani nežije. Ale nie, ohryzok na krku sa mu predsa pohyboval, teda dýchal. Takto uplynuli tri či štyri minúty. Veronika zo dva razy zakašľala, aby upozornila pána na seba, ale ten ju naďalej nebral na vedomie. Myšlienky mu zablúdili ďaleko. Uvažoval nad takými záhadami, ktoré ešte nijaký smrteľník nevyľúštil. Z čoho vymiesili ženské stvorenie? Žeby v ňom naozaj nebolo nič tvrdšie? Číry číriš,¹⁰ ktorý sa lepí na všetko a na každého, číriš zvonka, číriš zdnuka, samý číriš až do poslednej chrupy. Žeby aj Karolína bola taká? (Zhlboka si vzdychol a veľká rozčuchaná hlava mu kväcla na hrudník.) Boh teda nestvoril nič celkom dokonalo čisté. Slnko, ten najžiarivejší skvost, má škvrny, v najpriehľadnejšej pramenistej vode sa hmýria odporné nálevníky. Aj najbelšia ľalia má svoj tieň...

– Môžem odísť? – napokon sa opýtala Veronika.

Göorgej sa strhol, až vtedy postrehol, že ešte stojí na mieste. Pokynul hlavou na znak súhlasu, že môže odísť, ale privolal ju odo dverí.

– Počkajte, Prestonová, ešte sa vás niečo spýtam. Často sa to stávalo?

– Prinajmenšom každú druhú noc na dvore bolo počuť známy hvizd.